

**Lezing Genootschap Joodse
Wetenschap in Nederland/Crescas**

Jan van Kreveld
20 maart 2022

204899

**Restitutiecommissie:
Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoeederen en WO II
Ontstaan, taak, werkwijze en veranderingen 2001-2022**

(2) Taak van de Restitutiecommissie (RC)

1. Onafhankelijke adviescommissie van juristen en historici, ingesteld in 2001
2. Advies over verzoeken om teruggave (restitutie) van nazi-roofkunst:
  1. door huidige bezitter
  2. aan oorspronkelijke eigenaar of rechthebbenden naar erfrecht
3. Nazi-roofkunst: waarom is de RC toch pas in 2001 ingesteld?
Noopt tot terugblik naar ontwikkeling re-beleid 1945-2001

(3) 1945-2021: onderdelen van de lezing

1. Restitutiebeleid vanaf 1945. Waarom is de RC in 2001 ingesteld?
2. Herkomstonderzoek door Staat en musea naar verdachte kunst.
3. Restitutiecriteria, golfbeweging in het regeringsbeleid.
4 stadia: 1945-2001-2012-2021
4. Huidige werkwijze van de RC. Adviezen RC 2001-2020 in cijfers.
5. Intensivering beleid 2022-2025. Lot van 'verweesde' roofkunst.

(4) Begrip nazi-roofkunst

Definitie: 'Cultuurgood waarvan de **oorspronkelijke eigenaar** het bezit onvrijwillig heeft verloren door omstandigheden in direct verband met het naziregime'.

Onvrijwillig bezitsverlies van vooral joodse eigendommen in met name Duitsland, Oostenrijk of Nederland 1933-1945:

1. niet alleen roof of confiscatie van joodse eigendommen,
2. maar ook als verkoop door joden onvrijwillig was: onder dwang, bedreiging of onbehoorlijke invloed door of vanwege nazi's.

(5) Opslag in Duitsland - recuperatie 1945-1946

(6) 1945-1953: recuperatie en restitutie in Nederland

- 1945-1946: geallieerden **recupereren** 4000 kunstobjecten uit Duitsland naar Nederland om aan oorspronkelijke eigenaren terug te geven.
- 1945: regering richt SNK op (Stichting Nederlands Kunstbezit) voor opsporen, beheer en restitutie van de gerecupereerde objecten.
- gerecupereerde objecten werden als **NK-object** aangeduid.
- Kijkdagen voor mogelijke rechthebbenden.

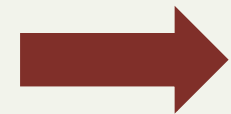
(7) Rijksmuseum 1950

*claimtentoonstelling:
schilderijen
tekeningen
tapijten*

(8) Restitutie in periode 1945-1953

- Restitutie NK-objecten verliep moeizaam en werd in 1953 stopgezet
- Deel was gerestitueerd (o.a. 470 schilderijen); restant deels geveild
- Overblijvende NK-objecten 'in bezit Staat' > deel van 'rijkscollectie':
  - In Collectie Centrum Nederland [CCN), nu in A'foort
  - Of bruikleen aan musea, ministeries, ambassades, cult. instelling
- 44 jaar later is het re-beleid opeens hervat: hoe kwam dat?

(9) Joods Wereld Congres 1997

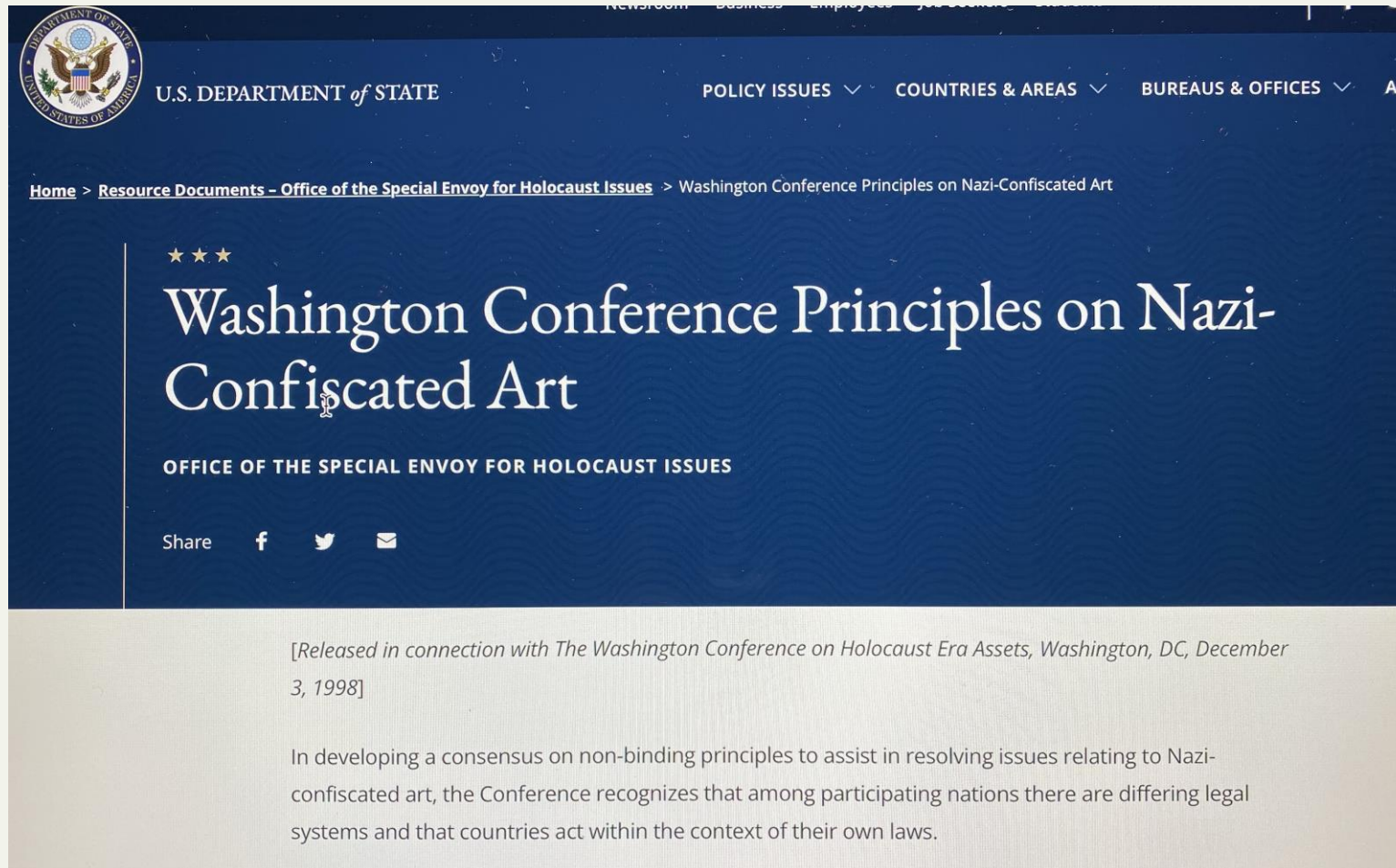
1997: Joods Wereld Congres kwam achter 'slapende' joodse bankrekeningen in Zwitserland

(10) 1997: restitutiebeleid Nederland hervat

- Zwitserse bankrekeningen: miljarden waren niet opgeëist, na dreigen met USA boycot afgekocht voor 1,25 mrd US dollar.
- Internat. ophef en druk van Tweede Kamer leidden tot OCW-project **'Herkomst Gezocht'** van 4000 NK-objecten (1997-2007); **cie-Ekkart**
- Ook musea startten onderzoek naar hun verwervingen in 1940-1948
- December 1998: Washington Principles aanvaard (44 landen)

(11) 3 December 1998: 11 'Washington Principles'

The screenshot shows the U.S. Department of State website. The header includes the Department of State logo and navigation links for Policy Issues, Countries & Areas, Bureaus & Offices, and AB. The breadcrumb trail reads: Home > Resource Documents - Office of the Special Envoy for Holocaust Issues > Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art. The main heading is 'Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art' with three stars above it. Below the heading is the text 'OFFICE OF THE SPECIAL ENVOY FOR HOLOCAUST ISSUES' and social media sharing icons for Facebook, Twitter, and Email. A release note states: '[Released in connection with The Washington Conference on Holocaust Era Assets, Washington, DC, December 3, 1998]'. The introductory text begins: 'In developing a consensus on non-binding principles to assist in resolving issues relating to Nazi-confiscated art, the Conference recognizes that among participating nations there are differing legal systems and that countries act within the context of their own laws.'

U.S. DEPARTMENT of STATE

POLICY ISSUES ▾ COUNTRIES & AREAS ▾ BUREAUS & OFFICES ▾ AB

Home > Resource Documents - Office of the Special Envoy for Holocaust Issues > Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art

★ ★ ★

Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art

OFFICE OF THE SPECIAL ENVOY FOR HOLOCAUST ISSUES

Share

[Released in connection with The Washington Conference on Holocaust Era Assets, Washington, DC, December 3, 1998]

In developing a consensus on non-binding principles to assist in resolving issues relating to Nazi-confiscated art, the Conference recognizes that among participating nations there are differing legal systems and that countries act within the context of their own laws.

(12) Niet-bindende principes 'om staten te helpen'

- Spoor 'confiscated art' op (pr. 1) + publiceer niet-gerestitueerde objecten (pr. 5)
- Stimuleer rechthebbenden om claims in te dienen (pr. 7)
- Houdt rekening met 'unavoidable gaps in provenance' (pr. 4)
- Zorg voor '**just and fair solution**, recognizing **this may vary** according to the facts and circumstances surrounding a **specific case**' (pr. 8)
- Zorg voor alternative resolution mechanisms for resolving ownership issues' (pr.11)

(13) 2001 re-beleid verruimd: moreel-ethisch beleid

Herkomst Gezocht

Aanbevelingen
Commissie Ekkart

April 2001

1. Sluitend bewijs eigendom niet langer nodig, 'in hoge mate aannemelijk' is voldoende.
2. Bezitsverlies joodse particulieren in Duitsland vanaf 1933, Oostenrijk vanaf 1938, Nederland vanaf 10 mei 1940 wordt steeds onvrijwillig geacht, *tenzij* nadrukkelijk anders blijkt.
3. Terugbetaling van (geïndexeerde) koopprijs.
4. Nog 2 jaar voor indienen claims. En als dan nog geen rechthebbende is gevonden?

(14) Acties regering n.a.v. cie-Ekkart

1. 23 dec. 2001: regering neemt aanbevelingen-Ekkart over en stelt de RC in, voor max. 5 jaar.
2. Op aandringen Kamer adviseert de RC niet alleen over NK-objecten,
  - maar ook over andere objecten uit rijkscollectie;
  - en geschillen 'particulieren' op hun gezamenlijk verzoek: wie zijn dat?
3. Regering legt in Instellingsbesluit de beoordelingscriteria vast:
  1. bij objecten in bezit Staat geldt '**het rijksbeleid**';
  2. bij objecten in bezit 'van anderen' geldt '**naar redelijkheid en billijkheid**'.

(15) 25 maart 2002: eerste RC-advies (NK-object)

ADVIES INZAKE HET VERZOEK TOT TERUGGAVE VAN NK
2646

Paaslam door J. Beuckelaer

Dossiernummer: RC 1.1

Soort advies: NK-collectie

Adviesdatum: 22 maart 2002

Periode bezitsverlies: 1933-1940 1940-1945

Oorspronkelijke eigenaar: Particulier

Plaats bezitsverlies: Buiten Nederland

NK 2646 – Paaslam door J. Beuckelaer (foto: RCE)

*Onvrijwillig bezitsverlies van joods echtpaar
in Wenen 1938-1941. Advies: restitueer*

(16) RC na 5 jaar niet opgeheven: te veel claims

2007: RC stelt reglement vast voor objecten niet in bezit van de Staat

1. Het advies van de RC is in deze zaken 'Bindend Advies' (= bindende beslissing); partijen moeten zich er vooraf aan binden
2. Het BA kan inhouden:
  - Restitutie, eventueel mét tegenprestatie aan bezitter.
  - Geen restitutie, eventueel mét:
    - a. tegenprestatie aan verzoeker, en/of
    - b. tentoonstellingsplicht en bordje met herkomstgeschiedenis en naam van oorspronkelijke eigenaar.

(17) Waarop let RC bij 'redelijkheid en billijkheid'?

Reglement **2007**: RC betreft bij 'redelijkheid en billijkheid' onder meer:

- a. Beleidslijnen regering v.z.v. van overeenkomstige toepassing.
- b. Hoe heeft de oorspronkelijke eigenaar het bezit verloren ?
- c. Hoe heeft huidige bezitter bezit verworven + welk onderzoek is verricht?
- d. Inspanningen van verzoeker om object te vinden.
- e. Belang van het object voor verzoeker, bezitter en openbaar kunstbezit.

(18) 7 april 2008: 2e Bindend Advies van de RC

(070) 376 59 92   info@restitutiecommissie.nl

Home   Commissie   Geschiedenis   **Restitutiecommissie**   Procedure   Adviezen   Actueel

🇬🇧   FAQ   Contact   🔍 ZOEKEN

BINDEND ADVIES INZAKE HET GESCHIL OVER TERUGGAVE VAN HET SCHILDERIJ GEBED VOOR DE MAALTIJD VAN JAN TOOROP UIT HET BEZIT VAN E. FLERSHEIM, THANS IN BEZIT VAN DE ZEEUWSE MUSEUMSTICHTING

Gebet voor de maaltijd van Jan Toorop (Flersheim I)

- Dossiernummer: RC 3.45
- Soort advies: Bindend advies
- Adviesdatum: 7 april 2008
- Periode bezitsverlies: 1933-1940
- Oorspronkelijke eigenaar: Particulier
- Plaats bezitsverlies: Buiten Nederland

Gebet voor de maaltijd door Jan Toorop

1938: confiscatie door Gestapo

1981: aankoop door Zeeuws museum

RC: belang verzoeker weegt zwaarder dan belang museum

forse kritiek in pers: museum was te goeder trouw; waarom heeft RC die niet beschermd?

(19) 2012 advies Raad voor Cultuur: beperk re-beleid

2011: regering vraagt Raad voor Cultuur

1. Hoe lang moeten we nog met re-beleid doorgaan?
  2. Re-beleid inzake niet-NK rijksobjecten aanpassen?
-

2012: advies Raad voor Cultuur (cie-Ekkart)

1. Stoppen internationaal lastig; maar 'rek beleid niet eindeloos op'
2. Strenge richtlijn ('rijksbeleid') alleen bij NK-objecten
3. Overige rijksobjecten: soepeler richtlijn redelijkheid en billijkheid

(20) Vanaf **2012/2015**: alleen redelijk- en billijkheid

Regering 2012: redelijkheid en billijkheid voortaan over de hele linie

- Vanaf 2012 óók bij rijksbezit niet-NK;
  - Vanaf 2015 óók bij NK-objecten (gerecupereerde): dus verder beperkt dan door RvC geadviseerd.
-

Regering 2015

- Stoppen kan pas na internationale consensus;
- Maar re-beleid is altijd tijdelijk bedoeld > vraagt **Beerenschot** advies.

(21) 2018 start Expertisecentrum Restitutie (ECR)

Regering in 2016 n.a.v. Beerenschot-rapport:

1. Expertisecentrum Oorlogskunst WO II: bundelen kennis roofkunst.
2. Claims van verre verwanten + no cure no pay bureaus (juridisering), daarom in **2020** weer evaluatie van re-beleid/organisatie.

Expertisecentrum Restitutie (ECR) start okt. 2018 bij het NIOD:

1. Onderzoekers gaan van de RC over naar het ECR.
2. ECR doet feitenonderzoek op verzoek RC; evt. op verzoek van partijen.

Ook in oktober 2018 gaf de RC een BA dat veel ophef veroorzaakte.

(22) Oktober 2018 Kandinsky (Stedelijk; BA): geen restitutie

(070) 376 59 92   info@restitutiecommissie.nl   FAQ   Contact

Home   Commissie   Geschiedenis   **Restitutiecommissie**   Procedure   Adviezen   Actueel

BINDEND ADVIES INZAKE HET GESCHIL OVER DE TERUGGAVE VAN HET SCHILDERIJ 'BILD MIT HÄUSERN', DOOR WASSILY KANDINSKY, THANS IN HET BEZIT VAN DE GEMEENTE AMSTERDAM

Bild mit Häusern door Wassily Kandinsky

- Dossiernummer: RC 3.141
- Soort advies: Bindend advies
- Adviesdatum: 22 oktober 2018
- Periode bezitsverlies: 1940-1945
- Oorspronkelijke eigenaar: Particulier
- Plaats bezitsverlies: In Nederland

Bild mit Häusern door Wassily Kandinsky (foto: Collectie Stedelijk Museum Amsterdam)

Geen confiscatie, maar geveild, al langer financiële problemen. Bezits-verlies onvrijwillig?

Erfgename - geen familie - geen intense binding met object. Collectiebelang van museum weegt zwaarder.

(23) Oktober 2019 H.Gutmann (Meissen-servies): wel restitutie

(070) 376 59 92   info@restitutiecommissie.nl

Home   Commissie   Geschiedenis   **Restitutiecommissie**   Procedure   Adviezen   Actueel

FAQ   Contact   ZOEKEN

ADVIES HERBERT GUTMANN

Herbert Gutmann

Dossiernummer: RC 1.157
 Soort advies: Rijkscollectie
 Adviesdatum: 14 oktober 2019
 Periode bezitsverlies: 1933-1940
 Oorspronkelijke eigenaar: Particulier
 Plaats bezitsverlies: Buiten Nederland

Zes delen van het Meissen servies (foto: Paleis Het Loo)

1934: door nazi-omstandigheden gedwongen te veilen (in Duitsland)

1962-2003 koop servies door diverse rijksmusea

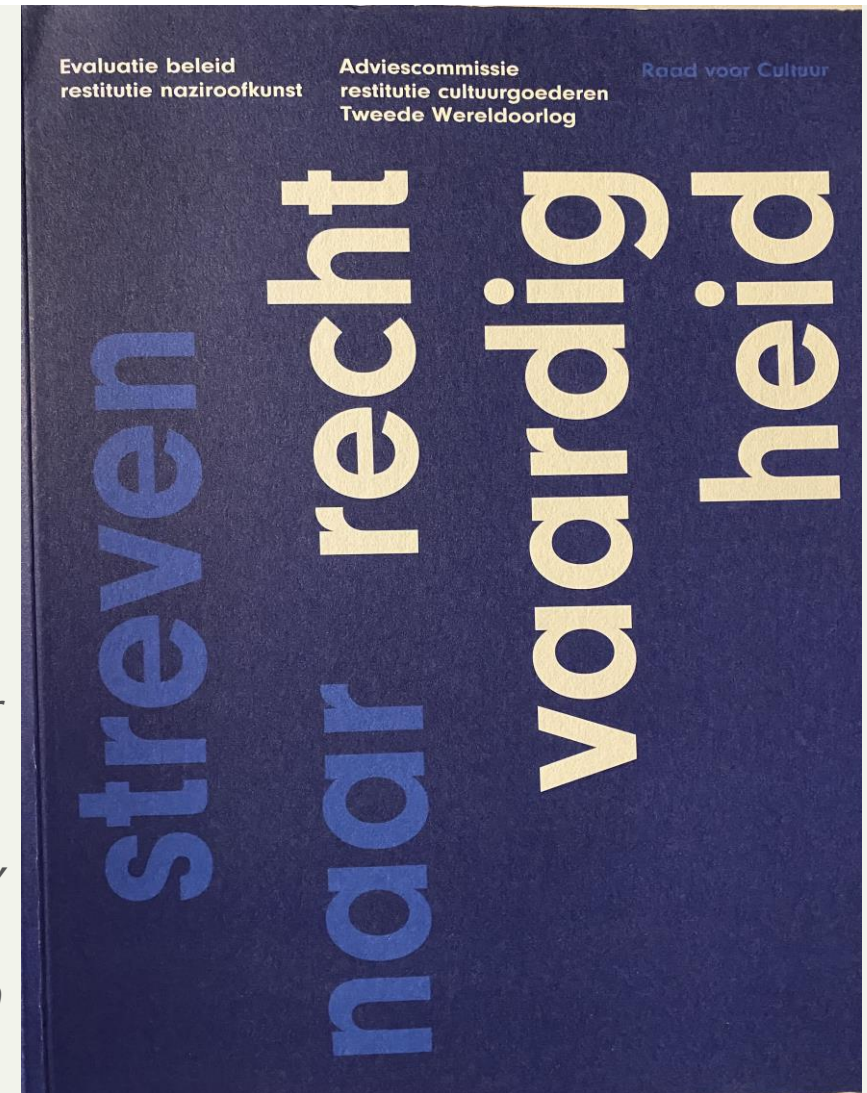
belang verzoekers dient te prevaleren boven gestelde historisch belang Staat (servies Willem V)

(24) 2020: opnieuw evaluatie door RvC

*Rapport van de Raad voor Cultuur
(cie-Kohnstamm)*

'Streven naar rechtvaardigheid'

7 dec. 2020

(25) 2021: uniform beoordelingskader voor alle zaken

Kohnstamm: stop 'redelijkheid en billijkheid' in alle drie soorten zaken:

- Niet langer: inspanningen verzoeker, belangen verzoeker-bezitter-openbaar kunstbezit (zie dia 17)
- alleen nog:
  - Oorspronkelijk eigenaar
  - + onvrijwillig bezitsverlies
  - + goede trouw ** (dan evt. bemiddelende oplossing)

Regering komt re-verzoekers nog verder tegemoet (**april 2021**):

- Staat doet als bezitter géén beroep op goede trouw
- andere bezitters kúnnen zelfde keuze maken

(26) Andere aanbevelingen cie-Kohnstamm

1. hervat structureel herkomstonderzoek + opsporen rechthebbenden

2. één helpdesk OCW: info binnen- en buitenland + actuele database

 Actie minister: € 6 mln in 4 jaar voor versterken re-beleid en RC

3. Meer empathie RC met verzoekers + meer transparante procedures

 Actie RC:

- Meer contact met verzoekers > zie o.a. nieuw RC-reglement 2021
- Vernieuwde website (Ne, Eng): <https://www.restitutiecommissie.nl>

(27) Oktober 2019 H.Gutmann (Meissen-servies): wel restitutie

The screenshot shows a web browser window with the URL wo2.collectienederland.nl. The page header includes the logo of the Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap). Below the header, there is a yellow navigation bar with the text "NK-collectie: cultuurobjecten en de Tweede Wereldoorlog" and language options "EN | NL". The main content area features a large background image of a still life painting with various objects. Overlaid on this image is a search box with the text "Doorzoek alle objecten uit de NK-collectie" and a search input field containing "Zoek in de NK-collectie" and a yellow "Zoek" button. At the bottom of the page, there is a summary table with four columns:

1135	457	3040	1623
Aantal zaken met adviezen	Aantal gerestitueerde objecten	Aantal werken nu in de collectie	Aantal schilderijen

<https://wo2.collectienederland.nl>

Ook
www.musealeverwervingen.nl

(28) Wie dient re-verzoek in? Wie beslist?

1. Rijkscollectie: verzoek bij RCE (= ministerie OCW) :
  - Oorspronkelijke eigenaar of tenminste één erfgenaam verzoekt
  - RC geeft minister advies
  - Minister beslist en verricht daarna erfgenamen-onderzoek
2. Andere collecties: verzoek van verzoeker en bezitter samen:
  - Alle erfgenamen moeten vooraf instemmen
  - Verzoeker en bezitter > moeten zich vooraf aan het BA binden
  - RC geeft verzoeker en bezitter een bindend advies (= beslissing)

(29) Historisch feitenonderzoek ECR: cruciaal

Dan vraagt RC aan ECR (Expertisecentrum Restitutie) feitenonderzoek

1. Wanneer heeft oorspronkelijke eigenaar het object verkregen?
2. Wanneer en hoe heeft hij het bezit verloren?
3. Van wie en hoe heeft huidige bezitter het object verkregen?
4. Info-verzoeken archieven binnen- en buitenland.

ECR-onderzoek is uitputtend en meestal tijdrovend

1. Grondig, dik rapport met heel veel bijlagen.
2. Belangrijk voor partijen, maar helaas blijft soms nog veel onduidelijk.
3. Partijen kunnen bij ECR op concept-feitenrapport reageren.

(30) Ná feitenrapport gaat RC inhoudelijk beoordelen

1. Op definitief ECR-feitenrapport kunnen partijen bij RC reageren
2. Dan mondelinge behandeling RC met beide partijen; verslag
3. Dan inhoudelijke beoordeling RC > concept-advies of concept-BA
4. Hierop kunnen beide partijen bij RC reageren
5. Dan (i) advies RC aan minister (deze beslist), of (ii) BA aan partijen

(31) Resultaten RC-adviezen 2001-2020

- **Rijkscollectie:** 145 adviezen (1600 objecten)
> 69 zaken restitutie, 19 zaken deels restitutie (= samen 61%)
- **BA-zaken:** 18 bindende adviezen > 11 zaken restitutie (61%);
in 2 zaken zonder RC-advies gerestitueerd
- Hoeveel objecten gerestitueerd zonder inschakeling RC is onbekend
- Maart 2022: 22 zaken in behandeling (13 rijkscollectie, 9 BA-zaken)

(32) 2022-2025 intensivering re-beleid, wat daarna?

Intensivering re-beleid 2022-2025 (kamerbrief 25-6-2021)

1. Max. herkomstonderzoek + uiterste poging z.v.m. te restitueren
2. Daarna beheer van resterend Staatsbezit naar joodse (erfgoed)instelling
3. Einde re-beleid kan pas na Ned. consensus 'in licht internationaal debat'
4. Daarna eigendom van 'verweesde' objecten naar joodse gemeenschap

(33) www.restitutiecommissie.nl (Ned/Eng)

Wat kunt u via de RC-website vinden?

- Geschiedenis van nazi-kunstroof en het Nederlands restitutiebeleid
- Rapporten van de diverse commissies aangaande het restitutiebeleid
- Brieven en besluiten van ministers
- Procedure van beide soorten restitutieverzoeken
- De beoordelingscriteria in de diverse perioden
- Alle adviezen en BA's van de RC
- Jaarverslagen van de RC
- Documentaire Roofkunst & Restitutie
- Newsletters van het Network of European Restitution Committees

(34) Terugblik over 1945-2021

1. Restitutiebeleid vanaf 1945. Waarom is de RC in 2001 ingesteld?
2. Herkomstonderzoek door Staat en musea naar verdachte kunst.
3. Restitutiecriteria; golfbeweging in het regeringsbeleid.
4 stadia: 1945-2001-2012-2021
4. Huidige werkwijze RC. Adviezen RC 2001-2020 in cijfers.
5. Intensivering beleid 2022-2025. Lot van 'verweesde' roofkunst.

